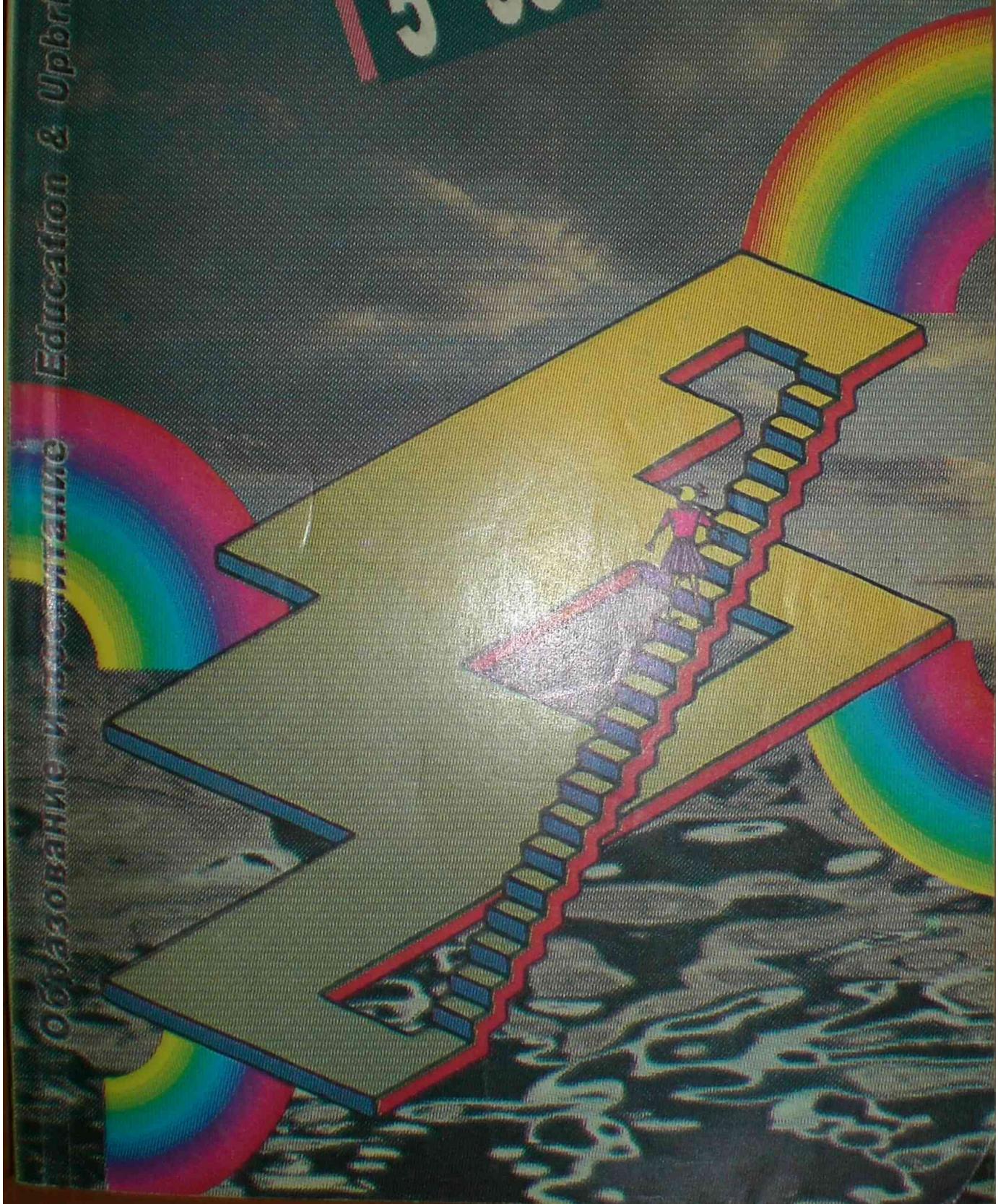

Адукция с Выхаванне

Education & Upbringing

ISSN 0203-2031

5 '93

Оказывание и воспитание

Асцяроўна: талент

Л.Р.Марковіч,
асістэнт кафедры тэорыі выкладання фізікі БДУ,
Г.У.Пальчык,
кандыдат фізіка-матэматычных навук,
дырэктар ліцэя пры БДУ

Неабходная ўмова

Інтэлектуальныя турніры і развіццё творчых
здольнасцей школьнікаў

Мы нарэшце, здаецца, зразумелі, што яшчэ нядаўна такі папулярны дэвіз "Вучыць усіх, вучыць добра" — абсолютна нерэальны, бо супярэчыць самой прыродзе чалавека, якому ад нараджэння няроўна дадзена.

І сёння на парадку дня зусім іншая мэта: вучыць кожнага па яго здольнасцях. Але як гэтыя здольнасці аб'ектыўна вызначыць? На ўроку, пагадзіцесь, гэта амаль што немагчыма. На дапамогу прыходзяць інтэлектуальныя спаборніцтвы, якія набываюць усё больше пашырэнне як у свеце, так і ў нашай краіне.

Цяпер шырокое распаўсядженне атрымалі наступныя формы інтэлектуальных турніраў школьнікаў:

міжнародны алімпіядны рух;
міжнародны рух ТЮФ (турніраў юных фізікаў);
міжнародны рух "Інтэлектуальны марафон";

навуковыя канферэнцыі школьнікаў.

Разнастайнасць форм і метадаў работы з таленавітымі дзецьмі, безумоўна, інтэнсіфікуе рост інтэлектуальнага патэнцыялу школьнікаў, дазваляе больш поўна і эфектыўна выкарыстоўваць раннія этапы станаўлення творчай асобы.

Не трэба думаць, што работа з таленавітымі школьнікамі пазбаўлена недахопаў. Эта не лёгкі пад'ём да жаданых вышынь. Вопыт паказвае, што стварэнне ліцэяў, спецыялізаваных цэнтраў, школ, гімназій і г.д. для здольных дзяцей непазбежна прыводзіць да эффекту "ўсярэднення" ў новых умовах. Сапраўды, фарміраванне асноўных асобасных якасцей навучэнцаў адпавядае ўмовам ранейшых школ па месцы жыхарства. Як правіла, тут усе будучыя навучэнцы элітных устаноў, у прыватнасці нашы ліцэісты, былі лідэрамі, моцнымі вучнямі, што, вядома, і дэтэрмініравала іх развіццё, фарміравала стыль паводзін. У новых класах, складзеных са здольных школьнікаў, планка "сярэдняга" практична супадае з узроўнем большасці, а гэта аўтаматычна вядзе да страты ранейшага лідерства, патрабуе самасцвярджэння на новым узроўні. Узнікшая сітуацыя нараджае шэраг разнастайных спадарожных проблем, аднак, на наш погляд, вырашэнне галоўнага пытання — дынамічнага прафесійнага росту — аказвае рашаючы ўплыў на пераадоленне цяжкасцей адаптацийнага перыяду і далейшага развіцця асобы.

Праблему дэфіцыту зносін увогуле, а тым больш прафесійных, у значнай меры дазваляюць зняць указаныя раней інтэлектуальныя турніры.

Бадай, самай зручнай формай пазаўрочнай работы вучняў застаўца алімпіяды. Тут існуе развітая кіраўніцкая структура на чале з Міністэрствам адукацыі рэспублікі, склаліся аптымальны рэгламент правядзення і прадуманая сістэма заахвочвання ўдзельнікаў. Падкрэслім харктэрныя дэталі алімпіяднага руху.

Індывідуальнасць. Кожны ўдзельнік працуе сам за сябе, дыпломы носяць індывідуальны харктар.

Скарачечнасць. Абумоўлена неабходнасцю своечасовага выканання блока эксперыментальна-тэарэтычных, загадзя не вядомых задач і іх пісьмовага аформлення.

Нестандартнасць. Для выяўлення найбольш таленавітых школьнікаў прыпрануюцца задачы ўсё ўзрастаючай ступені складанасці, як Гэтыя асаблівасці вызначаюць творчы партрэт "ветэранаў" алімпіяднага руху: добрая памяць, уменне хутка і якасна аналізуаць і рашаць фізічныя задачы павышанай складанасці, кваліфікавана весяці найпрасцейшыя эксперыментальныя работы. Удзел у алімпіядным руху, несумненна, вучыць галоўнаму: схопліваць сутнасць

праблемы і напружана працаваць. Такія асаблівасці алімпіяд ро-
бяць іх папулярнымі, аднак і ў пэўнай меры абмяжоўваюць патэн-
патэнцый школьнікаў. І таму ўзнікае патрэба ў развіцці іншых
форм інтэлектуальных спаборніцтваў.

Турніры юных фізікаў (ТЮФ) маладзейшыя за алімпіяды. Заўва-
жым, што ў нашай рэспубліцы гэты рух набраў сілу літаральна на
працягу апошніх двух гадоў дзякуючы намаганням энтузіястаў лі-
цэя пры БДУ, каманда якога стала пераможцай V міжнароднага
турніру юных фізікаў (г. Масква, 1992 г.). Вырашаючы аналагічную
з алімпіядным рухам стратэгічную задачу пошуку і развіцця тале-
навітай моладзі, ТЮФ пропануе крыху іншую творчую тактыку.
Адзначым яе найбольш істотныя рысы.

Калектыўнасць. У "фізбой" гуляе каманда (5—10 чалавек). Дыпло-
мы носяць як камандны, так і індывідуальны харктар.

Працягласць. Заданні турніру вядомыя загадзя (за некалькі меся-
цаў). Выконваюцца дома па схеме, выбранай самімі ўдзельнікамі.
Дакладнага рашэння, як правіла, не маюць.

Дыскусійнасць. Абарона рашэнняў адбываецца ў "дыялогавым" рэ-
жыме, у прысутнасці афіцыйных апанента і рэцэнзента. Гэта пры-
мушае выпрацоўваць навыкі публічных карэктных дыскусій, ста-
ранна рыхтаваць даклад і прадумваць магчымыя сцэнары "бою".
Нестандартнасць. Заданні ТЮФа валодаюць спецыфічнымі асаб-
лівасцямі. Ужо адзначалася, што дакладных рашэнняў яны не ма-
юць. Ад ўдзельнікаў турніру патрабуецца самастойная распрацоў-
ка мадэлі разглядаемай з'явы, яе экспериментальнае або камп'ю-
тэрнае тэстыраванне. Падвядзенне вынікаў даследавання, па сут-
насці, і з'яўляецца адказам на пастаўленыя пытанні.

На наш погляд, падрыхтоўка і ўдзел у ТЮФе рэалізуе ідэю педа-
гагічнага супрацоўніцтва на новым якасным узроўні. Больш того,
широкая творчая прастора пры рашэнні задач ТЮФа адыхрывае
важную светапоглядную ролю, паколькі сярод школьнікаў распаў-
сюджана памылковая думка, што любую задачу можна решыць з
дапамогай ручкі і паперы.

Задачы ТЮФа, уяўляючы мадэлі невялікіх даследаванняў, па фор-
ме выканання бліжэй за ўсё стаяць да навуковай работы. Тут пры-
сур'ёзных адносінах да справы юныя даследчыкі дастаткова хутка
зразумеюць неабходнасць пошуку адпаведнай літаратуры, удаска-
нальвання сваіх ведаў, засваення дадатковай інфармацыі і г.д.
Многія заданні ТЮФа прымушаюць працаваць не толькі галавой,
але і рукамі, адкрываючы магчымасці тэхнічнай творчасці.

Вопыт паказвае, што ТЮФ непасрэдна і дастаткова інтэнсіўна
стымулюе развіццё творчых здольнасцей школьнікаў. Ён пабуджае

юных даследчыкаў выказваць нестандартныя ідэі, правяраць і аналізаваць іх плённасць і адэватнасць умове. Безумоўна, з дапомагай дарослых, падказка якіх істотна неабходная на старце, вучні набіраюць сваю прафесійную "вагу", спазнаюць азы навуко-ва-даследчай работы.

Назіранні за працэсам творчага росту, праведзеныя ў ліцэі пры БДУ, гавораць аб тым, што існуюць узаемасувязь і ўзаемаўплыў розных форм пазаўрочнай работы школьнікаў. Паспяховая работа ў адной галіне дазваляе школьніку без перашкод для творчага росту прымаць удзел і ў іншых інтэлектуальных турнірах. Для ілюстрацыі гэтага дастаткова зауважыць, што найбольш актыўныя ўдзельнікі "Фізбаёу" складаюць "касцяк" і алімпіяднай каманды ліцэя. Выснова відавочная: розныя формы інтэлектуальнага саперніцтва не дубліруюць, а ўдала дапаўняюць адну аднu. Інакш кажучы, пачынаюць усе школьнікі па-рознаму, хтосьці з алімпіяды, хтосьці з "Фізбою", але да выпуску яны, як правіла, — "зубастыя ваўкі" шырокага профілю.

Набірае сілу і рух міжнародных тэст-рэйтынгавых алімпіяд "Інтэлектуальны марафон". У другім такім марафоне (Калінінград, лістапад 1992 г.) прымала ўдзел зборная ліцэя пры БДУ.

Ідэя арганізатараў дастаткова арыгінальная: марафон патрабуе выступлення школьніка па трох дысцыплінах — фізіцы, матэматыцы і англійскай мове. Гэта своеасаблівае інтэлектуальнае мнагабор'е, дзе ў залік ідуць як індывідуальныя, так і камандныя дасягненні. Кожны тур прадугледжвае індывідуальную работу (фактычна алімпіядны варыянт) і каманднае выступленне ў "прамым эфіры". Усе каманды за столікамі паралельна выконваюць 10—20 задач рознай ступені складанасці за малы час (3—4 гадзіны). Рашэнне-запіску правярае журы і імгненна запаўняе турнірную табліцу. Варыянт сінхроннай работы каманд вельмі цікавы і карысны. Адзначым, што тут асабліва важны падбор задач, паколькі час выканання аднаго задання ўсяго 3—10 хвілін.

Творчая перавага "Інтэлектуальнага марафона" заключана якраз у расшырэнні спектру тэстыруемых дысцыплін. Яго пераможцай, як правіла, становіцца каманда не "вузкіх прафесіяналаў", г.зн. вучняў з выдатнымі поспехамі па адным прадмеце, а каманда шырока зрудзіраваных школьнікаў, якія не абавязкова бліскуча выступалі па якім-небудзь асобным прадмеце.

Акрамя таго, істотным уяўляецца ўмацаванне міжпрадметных сувязей: некалькі дысцыплін аб'ядноўваюцца ў "звязку". Карысць дастатковая відавочная: прафесійная работа спецыяліста фізіка-матэматычнага цыкла патрабуе шырокіх ведаў не толькі па гэтых прадметах.

Захоўваючы ў сабе вартасці алімпіяд, "Інтэлектуальны марафон"

садзейнічае пашырэнню дыяпазону інтэрэсаў таленавітых школьнікаў.

Навуковыя канферэнцыі школьнікаў праводзяцца па схеме навукова-практычных канферэнцый вучоных. Тут вучні паведамляюць аб выніках самастойных даследаванняў у адпаведнай галіне. Падрыхтоўка даклада абавязвае ўдзельніка канферэнцыі старанна завяршыць даследчую работу, праштудзіраваць адпаведную літаратуру, сумесна з кірауніком абмеркаваць вынікі і падрыхтаваць тэзісы для даклада. Па сутнасці, праводзімая пры гэтым работа практична цалкам адпавядае рэальнym даследаванням. Пераможцаў канферэнцыі вызначае журы, яны ўзнагароджваюцца ганаровымі дыпломамі і, як правіла, грашовымі прэміямі.

Навуковыя канферэнцыі даюць школьнікам рэдкую творчую магчымасць заявіць аб даследаваннях па сваёй тэме, атрымаць інфармацыю, якая іх цікавіць, і г.д. Важную ролю, безумоўна, адыгрываюць і прафесійныя зносіны з калегамі з розных рэгіёнаў, што сведчыць аб інтэрнацыянальнасці навукі, фарміруе творчыя сувязі. Падводзячы вынікі размовы аб уплыве інтэлектуальных спаборніцтваў, г.зн. творчага саперніцтва, на заканамернасці творчага росту школьнікаў, падкрэслім, што удзел у падобных турнірах з'яўляецца аб'ектыўна неабходнай умовай развіцця таленавітага вучня.

In search of gifted children, in development of their abilities the more important role is played now by intellectual pupils' contests, which are popular all over the world. L. Markovich and G. Palchik are among the founders of the tournament of young physicists in Belarus. The authors of the article share their thoughts and observations with the readers of our magazine.